

**Promluva Jeho Svatosti papeže Františka
k účastníkům konference „(Re)Thinking Europe“,
kterou uspořádala Komise biskupských konferencí zemí EU
ve spolupráci se státním sekretariátem**

*Synodní aula
sobota 28. října 2017*

Vaše Eminence,
Vaše Excellence,
vážení představitelé politické sféry,
dámy a pánové,

s radostí se účastním tohoto zakončení dialogu na téma „(Re)Thinking Europe: Křesťanský přínos k budoucnosti evropského projektu“, který pořádá Komise biskupských konferencí zemí Evropské unie (COMECE). Zvláště zdravím předsedu komise, Jeho Eminenci kardinála Reinharda Marxe, a také ctihodného Antonia Tajaniho, předsedu Evropského parlamentu, a oběma děkuji za vlídná slova, kterými se ke mně před chvílí obrátili. Každému z vás vyslovuji své nejhlubší ocenění za to, že k této důležité diskuzi aktivně přispíváte. Díky!

Váš dialog probíhající v tyto dny umožnil dalekosáhlou reflexi o budoucnosti Evropy z nejrůznějších úhlů pohledu, a to díky přítomnosti osob z církevní, politické a akademické sféry i z občanské společnosti jako celku. Mladí lidé měli příležitost představit svá očekávání i naděje a podělit se o ně se staršími, a ti na oplátku mohli poskytnout své úvahy a zkušenosti. Veliký význam má skutečnost, že toto setkání bylo zamýšleno především jako *dialog* vedený v duchu otevřenosti a svobody s cílem vzájemného obohacení. Tento dialog měl vnést světlo do otázky po *budoucí cestě* Evropy, cestě, kterou jsme všichni povoláni kráčet, abychom překonávali současné krize i ty výzvy, které se teprve objeví.

Mluvit o *křesťanském přínosu* k budoucnosti kontinentu znamená především uvažovat o tom, co je dnes úkolem nás křesťanů v zemích, které po celá staletí tak bohatě utvářela víra. Co je naší odpovědností v časech, kdy tvář Evropy stále více poznamenává pluralita kultur i náboženství, zatímco křesťanství je pro mnoho lidí cosi z daleké a cizí minulosti?

Osoba a společenství

V dobách soumraku starověkého světa, když se sláva Říma začínala rozpadat na trosky, jež nás dodnes udivují, a přes hranice říše se přelévaly nové národy, jeden mladý muž novým způsobem zopakoval slova žalmisty: „Miluje-li kdo život? Přeje si dny štěstí?“¹ Když svatý Benedikt v prologu ke své Řeholi vznáší tyto otázky, staví před lidi své doby, a také před nás, takový pohled na člověka, který se radikálně liší od pohledu klasické řecko-římské kultury, a ještě mnohem víc od násilnického pohledu běžného u přicházejících barbarů. Člověk už není pouhý *civis*, občan obdařený privilegií, která má ve volném čase užívat, není už *miles*, voják sloužící těm, kdo jsou právě u moci, a především už není *servus*, zboží zbavené svobody a určené jen k namáhavé práci v potu.

Svatý Benedikt se nezabývá společenským postavením, bohatstvím ani mocí. Odvolává se na přirozenost společnou všem lidským bytostem, které bez ohledu na své konkrétní podmínky milují život a přejí si dny štěstí. Pro Benedikta nejsou důležité úlohy,

¹ Benedikt, *Řehole*, Prolog, 14; srov. Žl 34,13.

ale osoby, ne přídavná jména, ale jména podstatná. Právě to je jedna ze základních hodnot, které přináší křesťanství: vědomí osoby stvořené k Božímu obrazu. Tento princip pak vedl k budování klášterů, které se časem stanou kolébkou lidského, kulturního, náboženského i hospodářského znovuzrození kontinentu.

První a pravděpodobně nejdůležitější přínos, který mohou křesťané dnešní Evropy nabídnout, je připomínat jí, že není jen souhrnem čísel nebo institucí, ale že ji tvoří lidé. Je smutné vidět, jak se důležitá témata redukuje na debatu o číslech. Nemluví se o občanech, ale o voličích. Nemluví se o migrantech, ale o kvótách. Nemluví se o dělnících, ale o ekonomických ukazatelích. Neexistují chudí, jenom práh chudoby. Konkrétní realita lidské osoby se tak redukuje na abstraktní – a proto pohodlnější a uklidňující – princip. Příčina je zřejmá: lidé mají tváře, nutí nás, abychom přijali odpovědnost, která je skutečná, *osobní* a účinná. Čísla nás zahrnují argumenty, a přestože mohou být užitečná a důležitá, zůstávají bezduchá. Poskytují nám alibi, abychom se nemuseli zavazovat, protože se nás nikdy nedotýkají osobně.

Přijmout skutečnost, že druzí lidé jsou osoby, znamená cenit si toho, co nás s nimi spojuje. Být osobou nás sblíží s druhými, vytváří to z nás *společenství*. Druhá věc, v níž mohou být křesťané pro budoucnost Evropy přínosem, je pomáhat při obnově vědomí přináležetosti ke společenství. Není náhodou, že zakladatelé společné Evropy si vybrali právě toto slovo, aby jím nový politický subjekt pojmenovali. Společenství je nejlepší protilátka nejrůznějších forem individualismu typického pro naši dobu, oné široce rozšířené tendenci západního světa vidět sám sebe a svůj život odděleně od ostatních. Pojem svobody chápe špatně ten, kdo ho vykládá jako *právo zůstat sám*, osvobozený od všech pout. Výsledkem je to, že zde vyrůstá vykořeněná společnost, které chybí vědomí přináležetosti k vlastní minulosti. To je podle mého názoru vážná věc.

Křesťané si uvědomují, že jejich identita je postavena v prvé řadě na vztahu. Jsou spolu navzájem spojeni jako členové jednoho těla, církve (srov. 1 Kor 12,12), a každý se – ve shodě se svou jedinečnou identitou a obdarováními – svobodně podílí na společném díle budování tohoto těla. Podobný vztah musí existovat také v oblasti mezilidských kontaktů a občanské společnosti. Při jednání s druhými objevuje člověk své přednosti i nedostatky, silné i slabé stránky. Jinak řečeno, poznává, kým vlastně je, svou specifickou identitu.

Základním místem tohoto procesu objevování zůstává rodina jako prvořadě společenství. V ní se doceňuje rozmanitost, která je současně obsažena v jednotě. Rodina je *harmonická jednota rozdílů* mezi mužem a ženou, jednota tím silnější a skutečnější, čím je plodnější a schopnější otevřít se životu i druhým lidem. Podobně jsou živá i ta občanská společenství, která se dokáží otevřít, přijmout odlišnosti a dary každého člověka, a přitom dají vzniknout novému životu i rozvoji, práci, inovacím a kultuře.

Osoba a společenství tak tvoří základy Evropy, při jejímž budování jako křesťané chceme a můžeme být přínosem. Cihly této stavby tvoří dialog, integrace, solidarita, rozvoj a mír.

Místo pro dialog

Celá Evropa – od Atlantiku po Ural, od severního pólu do Středomoří – dnes nesmí promeškat příležitost být především místem upřímného a konstruktivního dialogu, při kterém se všichni účastníci těší stejné důstojnosti. Jsme povoláni budovat Evropu, kde se můžeme setkávat a zapojovat na všech úrovních, podobně jako na starověké

agoře, hlavním náměstí *polis*. Nebylo to jen tržiště, ale také zásadní místo politického života, kde vznikaly zákony směřující ke společnému dobru. Chrám, který náměstí dominoval, pak lidem připomínal, že horizontální dimenze všedního života by nikdy neměla přehlížet transcendentno, které nás vybízí, abychom hleděli i za to, co je pomíjivé, přechodné a dočasné.

To nás přivádí k zamyšlení nad pozitivní a konstruktivní úlohou, kterou při budování společnosti hraje náboženství obecně. Mám mimo jiné na mysli přínos mezináboženského dialogu k lepšímu vzájemnému porozumění mezi křesťany a muslimy v Evropě. Je politováníhodné, že jistý sekulární předsudek, který je dosud v módě, není schopen docenit pozitivní hodnotu, jakou pro společnost má veřejná a objektivní úloha náboženství, a raději by je vykázal do oblasti čistě soukromé a citové. Výsledkem je dominance jistého, při mezinárodních setkáních jasně patrného, *uniformního myšlení*,² které potvrzení náboženské identity považuje za hrozbu pro sebe i svou nadvládu, a nakonec tak vytváří falešný rozpor mezi právem na svobodu náboženství a ostatními základními právy. Došlo mezi nimi k odluce.

Základní odpovědností politiky je podporovat dialog v jakékoli podobě. Často však, žel, pozorujeme, že politika se místo toho stává bojištěm dvou názorově protichůdných sil. Hlas dialogu nahrazují křikem vznášená obvinění a požadavky. Člověk má často dojem, že prvotním cílem už není společné dobro, a tento dojem sdílí stále více občanů. V mnoha zemích nacházejí úrodnou půdu extrémistická a populistická uskupení, která srdcem svého politického poselství činí protest, a přitom nenabízejí žádnou alternativu konstruktivního politického projektu. Místo dialogu nastupuje buď neplodný antagonismus, který může i ohrozit občanské soužití, anebo dominance jediné politické síly, která omezuje skutečnou demokracii a klade jí překážky. V prvním případě se pálí mosty, ve druhém stavějí zdi. A Evropa dnes prožívá obojí.

Křesťané jsou povoláni, aby podporovali politický dialog zejména tam, kde je ohrožen anebo kde se zdá, že má navrch konflikt. Jsou povoláni, aby politice vraceli důstojnost a pohlíželi na ni jako na ušlechtilou službu společnému dobru, a ne jako na způsob, jak se ujmout moci. To ovšem vyžaduje patřičnou formaci, protože politika není „umění improvizace“, ale je to vznešený projev sebeobětování a osobního nasazení pro dobro společenství. Být ve vedoucím postavení vyžaduje odbornou a praktickou přípravu i zkušenosti.

Integrační prostředí

Představitelé jsou společně odpovědní za to, aby rozvíjeli Evropu jako *integrační* společenství zbavené jednoho základního nedorozumění: integrace totiž skutečně nevyžaduje zlehčování rozdílů. Naopak: společenství je opravdu integrační, pokud se rozdílům přikládá hodnota a pohlíží se na ně jako na zdroj obohacení. V tomto úhlu pohledu můžeme vnímat migranty jako přínos, nikoliv jako zátěž. Křesťané jsou vybízeni, aby se vážně zamysleli nad Ježíšovými slovy: „Byl jsem na cestě, a ujali jste se mě“ (Mt 25,35). Zvláště ve chvíli, kdy jsme konfrontováni s tragédií vysídlených lidí a uprchlíků, nesmíme zapomínat, že jednáme s osobami, které nelze přijímat anebo odmítat z vlastní libovůle či podle politických, hospodářských nebo dokonce náboženských idejí.

² *La dittatura del pensiero unico*, ranní zamyšlení v kapli Domu sv. Marty, 10. dubna 2014.

Není to ani v rozporu s povinností všech vlád reagovat na otázku migrace „s pomocí ctivosti, která je vládě vlastní, a tou je moudrost“.³ Představitelé by neměli zapomínat, že je třeba mít otevřené srdce, ale také být schopni umožnit plnou integraci těch, kdo do jejich země vstupují, integraci na rovině společenské, ekonomické i politické. Na fenomén migrace nemůžeme hledět jako na masový a nijak neregulovaný proces, stejně tak ale nesmíme stavět zdi nezájmu a strachu. Migranti zase nesmějí zanedbávat svou velice závažnou povinnost poznávat a respektovat kulturu a tradice národů, které je přijímají, a začleňovat se do nich.

Prostor pro solidaritu

Usilovat o integrující společenství obnáší také vytváření *prostoru pro solidaritu*. Být společenstvím ve skutečnosti znamená podporovat se navzájem: není možné, aby břemena a mimořádné oběti nesli jen nemnozí, zatímco zbytek zůstává opevněný při obraně svých privilegovaných pozic. Pokud Evropská unie tváří v tvář svým krizím nedokáže obnovit vědomí toho, že je jedním společenstvím, které své členy podporuje a pomáhá jim, pokud si neuvědomí, že není jen sdružením malých zájmových uskupení, pak promešká nejen jednu z největších výzev ve svých dějinách, ale také jednu z největších příležitostí pro svou budoucnost.

Solidarita: toto slovo jako bychom často nejraději ze slovníku rovnou vyřadili. Solidarita, která podle křesťanského pohledu odvozuje důvod svého bytí z přikázání lásky (srov. Mt 22,37-40), musí být pro živé a zralé společenství přímo životadárnou silou. Společně s dalším klíčovým pojmem, principem subsidiarity, se neomezuje jen na vztahy mezi evropskými státy a regiony. Být solidárním společenstvím znamená zajímat se o nejzranitelnější členy společnosti, o chudé a ty, které sociální a ekonomické systémy přehlížejí, počínaje u lidí starých a nezaměstnaných. Ale solidarita vyžaduje také obnovení spolupráce a vzájemné mezigenerační podpory.

Od šedesátých let dvacátého století probíhá generační konflikt, jaký nemá obdoby. Chtělo by se s trochou nadsázky říci, že když se novým generacím předávaly ideály, které učinily Evropu velikou, dostala před tradicí přednost zrada. Po odmítnutí toho, co se předávalo z dřívějších generací, následovalo období dramatické neplodnosti. Nejen proto, že se v Evropě rodí méně dětí – nastala naše demografická zima – a mnoha dalším bylo upřeno právo na to, aby se narodily, ale také proto, že se nepodařilo předat dál materiál i kulturní nástroje, které mladí lidé potřebují, aby dokázali čelit budoucnosti. Evropa trpí jakousi *ztrátou paměti*. Aby se mohla opět stát solidárním společenstvím, musí znovu objevit hodnotu své vlastní minulosti, a tak obohatit svou přítomnost a dalším generacím předat nadějnou budoucnost.

Namísto toho se mladí lidé cítí ztraceni, zbaveni kořenů a perspektivy a nechávají se „zmítat a strhovat větrem kdejakého učení“ (Ef 4,14). Někdy se dokonce stávají „zajatci“ majetnických dospělých, kteří sami mají co dělat, aby dostali svým povinností. Stojíme před závažnou povinností poskytnout výchovu a vzdělání nejen tím, že jim nabídneme technické a vědecké poznatky, ale především úsilím o „podporu všestranného zdokonalení lidské osoby, k blahu pozemské společnosti a k lidštějšímu uspořádání světa“.⁴ K tomu je ovšem nutné zapojení celé společnosti. Vzdělání a výchova jsou

³ Srov. *Tisková konference během letu z návštěvy Kolumbie*, 10. září 2017.

⁴ II. vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis* (28. října 1963), č. 3. [Český překlad viz *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002 – pozn. překl.]

společnou odpovědností, která vyžaduje aktivní účast od rodičů, škol a univerzit i od náboženských a občanských institucí. Bez vzdělání se nerozvíjí kultura a život společnosti vysychá.

Zdroj rozvoje

Evropa, která objevuje samu sebe jako společnost, bude bezpochyby *zdrojem rozvoje* pro sebe i pro celý svět. Rozvoj musíme chápat tak, jak ho popsal blahoslavený Pavel VI.: „Aby byl opravdový, musí být všestranný, to jest musí vést k rozvoji celého člověka a celého lidstva. Tak to správně zdůraznil jeden vynikající odborník: „Odmítáme oddělování ekonomiky od humánní stránky, od rozvoje kultury, do níž patří. Jsme toho názoru, že člověka je nutno cenit vysoko – kteréhokoli člověka, jakoukoli lidskou pospolitost, a také lidstvo jako celek.“⁵

K lidskému rozvoji bezpochyby přispívá práce jako nezbytný prvek důstojnosti a růstu člověka. Nezbytná je sama zaměstnanost i přiměřené pracovní podmínky. Minulé století poskytlo řadu výmluvných příkladů křesťanských podnikatelů, kteří pochopili, že úspěch jejich podniku závisí především na schopnosti zajistit příležitost k zaměstnání a také důstojné pracovní podmínky. Je třeba obnovit ducha těchto odvážných počinů, protože právě ony jsou tou nejlepší protilátkou nerovnováhy, kterou působí *bezduchá globalizace*, globalizace „sférická“, která víc než na člověka dbá na zisk, a tak vytvořila obrovské prostory chudoby, nezaměstnanosti, vykořisťování a společenského neklidu.

Podobně by bylo užitečné obnovit potřebu po vytváření konkrétních pracovních příležitostí zejména pro mladé lidi. Mnozí z nich se dnes radě zaměstnání vyhýbají, protože jim připadnou fyzicky namáhavá a nevýnosná, a přitom zapomínají, že tyto obory jsou pro lidský rozvoj nezbytné. Kde bychom byli bez úsilí těch, kdo svou práci den co den přispívají k tomu, abychom měli co dát na stůl? Kde bychom byli bez trpělivé a tvůrčí práce těch, kdo vyrábějí oblečení, které nosíme, anebo stavějí domy, v nichž bydlíme? Mnohé profese, považované dnes za druhořadé, patří mezi nezbytné. Jsou nezbytné z pohledu společnosti, ale především jsou nezbytné kvůli uspokojení, které přinášejí těm, kdo si díky každodenní práci uvědomují, že mohou být užiteční sami sobě i druhým lidem.

Vlády mají též odpovědnost vytvářet ekonomické podmínky, které napomáhají rozvoji zdravého podnikání a udržení přiměřené míry zaměstnanosti. Politici jsou zejména zodpovědní za obnovení *prospěšného kruhu*, který začíná u investic ve prospěch rodiny a vzdělání a umožňuje harmonický a pokojný rozvoj celého lidského společenství.

Příslib míru

A nakonec, angažovanost křesťanů v Evropě se musí stát *příslibem míru a pokoje*. To byla také hlavní myšlenka, která inspirovala signatáře Římských smluv. Po dvou světových válkách a otřesných aktech násilí, které páchaly jedny národy proti druhým, nastal čas stvrdit právo na mír.⁶ Protože to skutečně je právo. A přece i dnes stále pozorujeme, jak je tento mír křehký, když hrozí, že kvůli partikulárnímu a národnímu uvažování tento odvážný sen zakladatelů Evropy přijde nazmar.⁷

⁵ Pavel VI., encyklika *Populorum progressio* (26. března 1967), č. 14. [Český překlad viz Pavel VI., *Populorum progressio*, Zvon, Praha 1996 – pozn. překl.]

⁶ Srov. papež František, *Promluva ke studentům a akademikům*, Bologna, 1. října 2017, č. 3.

⁷ Srov. tamtéž.

Být tvůrci pokoje (srov. Mt 5,9) ovšem neznamená jen usilovat o to, abychom se vyvarovali vnitřního napětí, přispívali k ukončení krveprolití a konfliktů všude ve světě nebo poskytovali úlevu těm, kdo trpí. Být dělníky pokoje znamená podporovat *kulturu pokoje a míru*. To vyžaduje lásku k pravdě, bez níž skutečné lidské vztahy nemohou existovat, a vyžaduje to rovněž úsilí o spravedlnost, bez níž v jakémkoli společenství začíná vládnout útlak.

Pokoj vyžaduje také tvořivost. Evropská unie zůstane věrná své angažovanosti ve prospěch míru jedině tehdy, když neztratí naději a dokáže se obnovit, aby mohla reagovat na potřeby a očekávání svých obyvatel. Před sto lety se právě v tyto dny bojovala bitva u Caporetta, jedna z nejdramatičtějších bitev první světové války. Byla vyvrcholením onoho zkázonosného konfliktu a získala hrozivý primát v nekonečném počtu obětí kvůli absurdně malým ziskům. Díky této události víme, že když se zakopeme ve svých pozicích, musíme nakonec prohrát. Nyní proto není čas hloubit zákopy, nýbrž raději odvážně usilovat o to, abychom uskutečnili sen otců zakladatelů o jednotné a svorné Evropě, o společenství národů, které chtějí vzájemně sdílet budoucnost rozvoje a míru.

Být duší Evropy

Vaše Eminence,
Vaše Excellence,
vážení hosté,

autor Listu Diognétovi prohlašuje, že „čím je duše v těle, tím jsou křesťané ve světě“.⁸ Křesťané jsou dnes povoláni, aby znovu oživila Evropu a probudili její svědomí ne tím, že budou získávat nový prostor – to by byl proselytismus –, ale tak, že spouštějí procesy,⁹ které jsou schopné vzbudit ve společnosti novou energii. Právě to dělal svatý Benedikt. Není náhoda, že ho Pavel VI. prohlásil za patrona Evropy: Benedikt se nestaral o to, aby ve zbloudilém a zmateném světě obsazoval místa. Podepírala ho víra a on vzhlížel ze své malé jeskyně u města Subiaco a založil úžasné a nezastavitelné hnutí, které změnilo tvář Evropy. Kéž nám, křesťanům této doby, svatý Benedikt, který byl „hlasatelem pokoje, tvůrcem jednoty, učitelem civilizace“,¹⁰ jasně ukáže, jak radostná naděje vyplývající z víry dokáže měnit svět. Děkuji vám.

Kéž Bůh žehná nám všem, žehná naší práci, žehná našemu lidu, našim rodinám, naší mládeži, našim seniorům, kéž žehná celé Evropě.

Požehnej vás všemohoucí Bůh, Otec, Syn a Duch svatý.

Děkuji vám mnohokrát. Děkuji.

⁸ List Diognétovi, VI.

⁹ Srov. papež František, apoštolská exhortace *Evangelii gaudium*, č. 223.

¹⁰ Pavel VI., apoštolský list *Pacis nuntius*, 24. října 1964.